

การพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา*
THE DIGITAL LEADERSHIP DEVELOPMENT ACCORDING TO BUDDHIST
PRINCIPLES OF SCHOOL ADMINISTRATORS

¹พระมหาพรประสงค์ ปริณญาวรเมธี PhramahaPornprasong Pariṅkāṭṭhāvaramedhī

²สิน งามประโคน Sin Ngamprakhon

³พระมหาสมบัติ ธนปญโญ PhramahaSombat Dhanapaṅṅko

^{1,2,3}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author E-mail: pmppsdigital@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี ได้แก่ วิจัยเชิงคุณภาพ โดยสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 14 คน และวิจัยเชิงปริมาณ จากกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม กลุ่มตัวอย่างแรก คือ ผู้บริหารและครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี จำนวน 354 คน กลุ่มตัวอย่างที่สอง คือ ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี จำนวน 161 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 1) หลักการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 2) วัตถุประสงค์การพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 3) องค์ประกอบของภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 4) วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 5) ขั้นตอนการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 6) หลักธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล คือ หลักอิทธิบาท 4 และ 7) ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา โดยผลการเสนอในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความเป็นประโยชน์ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม และด้านความเป็นไปได้ อยู่ในระดับมากตามลำดับ

คำสำคัญ: การพัฒนา, ภาวะผู้นำด้านดิจิทัล, พุทธะ, ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

The purposes of this research article was to present the digital leadership development according to Buddhist principles of school administrators. Using mixed method research, including qualitative research by in-depth interviews with 14 key informants and quantitative research from 2 groups of samples, the first sample group was 326 school administrators and teachers under the Chonburi Primary Educational Service Area Office. The second sample group was 149 school administrators under the Chonburi Primary Educational Service Area

*Received: April 09, 2023, Revised: July 02, 2023, Accepted: July 02, 2023.

Office. Statistics used to analyze the data, mean, percentage and standard deviation. The results of the research were as follows: The digital leadership development according to Buddhist principles of school administrators consists of 1) Digital Leadership Development Principles 2) Digital Leadership Development Objectives 3) Components of Digital Leadership 4) Digital Leadership Development Methodology 5) Digital Leadership Development Stages 6) Dhamma principles to develop the digital leadership: four foundations for accomplishment and 7) Success Factors in Digital Leadership Development according to Buddhist principles of school administrators. The overall of the digital leadership development according to Buddhist Principles of School Administrators is in the high level with the aspect arranged from the most to the least: utility, accuracy, propriety and feasibility at the high level respectively.

Keywords: Development, Digital Leadership, Buddhist, School Administrators

บทนำ

วิวัฒนาการด้านเทคโนโลยีดิจิทัลถูกพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องและรวดเร็วแบบก้าวกระโดด ซึ่งมีอิทธิพลต่อรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งปัจจุบันหลายประเทศทั่วโลกได้นำเทคโนโลยีดิจิทัลมาขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ โดยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัล ทักษะด้านดิจิทัลจึงได้กลายเป็นทักษะพื้นฐานเป็นทักษะที่จำเป็นในการใช้งาน และสร้างประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัล เทคโนโลยีดิจิทัลจึงเป็นเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการใช้ชีวิตของประชาชน ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายมิติ อันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่เป็นไปอย่างก้าวกระโดด ความสามารถในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลจึงเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาประเทศ ดังที่หลายประเทศได้ตระหนักถึง จึงได้ทุ่มเทการลงทุน การพัฒนา และส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในทุกภาคส่วน (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) การปรับเปลี่ยนประเทศไทยสู่บริบทใหม่ในยุคดิจิทัลนั้น เทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัลจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศจากฐานรากในทุกๆ มิติ ทางเศรษฐกิจและสังคม ที่จะนำพาประเทศไทยไปสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางสังคม และความยั่งยืนเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ตามแนวทางประชารัฐโดยนโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยการพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม เป็นแผนแม่บทของการพัฒนาและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โดยมีอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงเป็นปัจจัยขับเคลื่อนสำคัญ เพื่อนำพาประเทศไทยไปสู่ Digital Thailand เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ดังนั้นเทคโนโลยีดิจิทัลจะเป็นกุญแจสำคัญช่วยนำพาให้ประชาชนทุกคนในประเทศไทย มีความอยู่ดีมีสุข และในการพัฒนาศักยภาพของคนในประเทศ

สถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ผู้บริหารสถานศึกษามีความจำเป็นต้องเข้าใจบริบทของสถานศึกษาในยุคนี้ ที่สภาพแวดล้อมภายนอกได้เข้ามามีผลกระทบต่อการบริหารสถานศึกษาอย่างมาก โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยีที่เป็นทั้งปัจจัยเอื้อและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของสถานศึกษาในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบทำให้สภาพแวดล้อมภายใน ไม่ว่าจะเป็นผู้เรียนในยุคดิจิทัล การเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ครูในยุคดิจิทัล เทคโนโลยีและ

นวัตกรรม การเรียนรู้ในยุคดิจิทัลเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย (สุกัญญา แซ่มซ้อย, 2561) ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคลากรวิชาชีพที่มีความสำคัญยิ่งในการบริหารสถานศึกษา ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษานอกจากจะมีความรู้และความสามารถแล้ว ยังจะต้องมีคุณธรรมจริยธรรม มีจรรยาบรรณ และคุณลักษณะเฉพาะในการบริหารงานที่จะขับเคลื่อนภารกิจของสถานศึกษาไปสู่เป้าหมายให้บรรลุผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการขับเคลื่อนการบริหารคุณภาพการศึกษาในปัจจุบัน มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ดิจิทัลของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการนำสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จตามวิสัยทัศน์และพันธกิจ ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเป็นต้นแบบที่ดีในการปรับตัวให้เหมาะสมกับบริบทของการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัล ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลต้องก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกุญแจสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทั้งในทางปฏิบัติและวัฒนธรรมของสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาที่เป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีดิจิทัลจึงเป็นตัวขับเคลื่อนของแนวคิดและวิธีปฏิบัติใหม่ เช่น การใช้การสื่อสารทางโซเชียลมีเดียในการประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่างๆ ของสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณค่าให้กับสถานศึกษา เป็นต้น (Sheninger, E., 2014) การพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของสถานศึกษา ถ้าผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำด้านดิจิทัลสูงก็จะได้เปรียบในการแข่งขัน ที่จะนำไปสู่การบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้อย่างยั่งยืน สามารถบริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดรับกับเป้าหมายและทิศทางการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลจึงจำเป็นต้องเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการสื่อสารและเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อการบริหารจัดการสถานศึกษา เพื่อการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างคุ้มค่าที่แท้จริง (เอกชัย กี่สุขพันธ์, 2559) หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการบริหารตามหลักธรรมที่ผู้บริหารสามารถนำประยุกต์ใช้กับการบริหารได้ตลอดเวลา ได้แก่ หลักอริยบท 4 ที่เป็นหลักธรรมสำคัญเพื่อผู้บริหารทุกระดับ เป็นแนวทางส่งเสริมให้บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติตามได้สติปัญญาญาณเกิดผลดีต่อหน้าที่การงาน เป็นปฏิบัติให้เกิดความสำเร็จตามเป้าหมาย คือ ฉันทะ ความพึงพอใจ วิริยะ ความขยันหมั่นเพียร จิตตะ ความเอาใจใส่ วิมังสา การไตร่ตรองพิจารณาเหตุผล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2554) ดังนั้น การที่ผู้บริหารสถานศึกษาได้มีการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธ ด้วยการนำเอาหลักธรรม คือ หลักอริยบท 4 มาประพฤติและปฏิบัติเพื่อการพัฒนาศักยภาพของตนเอง จะส่งผลให้การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษามีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น สามารถนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่ส่งเสริมสมรรถนะครูและทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผล และสามารถเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องได้ตลอดชีวิต

ด้วยเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความตระหนักว่า การพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษานั้น มีความสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการศึกษา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิจัยการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษาเกิดภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล อันจะส่งผลต่อคุณภาพในการจัดการศึกษาและคุณภาพของผู้เรียนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อนำเสนอการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านประชากรทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

1.1 การวิจัยเชิงปริมาณ 1) ประชากร คือ ผู้บริหารและครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี จำนวน 4,488 คน กลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาสภาพภาวะผู้นำด้านดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารและครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี จำนวน 354 คน 2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการตรวจสอบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี จำนวน 161 คน ได้คำนวณหาขนาดกลุ่มจากสูตรของ R.V.Krejcie and D.W.Morgan (อ้างใน ธาณินทร์ ศิลป์จารุ, 2552) และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย

1.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญด้านดิจิทัล ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา โดยการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 14 รูป/คน และการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่ม เพื่อนำเสนอการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิด้านดิจิทัล ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 9 รูป/คน โดยการเลือกแบบเจาะจง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้

2.1 แบบสอบถาม เพื่อศึกษาสภาพของภาวะผู้นำด้านดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม, ตอนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพของภาวะผู้นำด้านดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา ลักษณะของแบบสอบถามเป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ ตามแบบลิเคิร์ต (Likert Five Rating Scale) คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับสภาพของภาวะผู้นำด้านดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด

2.2 แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา แบ่งเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ และตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา

2.3 แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม เพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา

2.4 แบบประเมินเพื่อใช้สอบถามความเป็นประโยชน์ ความเป็นไปได้ ความเหมาะสม และความถูกต้อง กับผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เพื่อการตรวจสอบร่างเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และแบบสอบถาม มาวิเคราะห์ผลการศึกษานี้ ดังนี้

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การนำผลของการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม มาวิเคราะห์เนื้อหาโดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบ 3 เสา ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าด้วยวิธีรวบรวมข้อมูล เป็นการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน ด้วยการศึกษจากแหล่งเอกสารการสัมภาษณ์ ข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ ต่างบุคคล ต่างเวลา และต่างสถานที่ ตามกรอบแนวคิดของสฤงศ์ จันทวานิช (2552)

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ สำหรับผู้บริหารและครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี ได้จากการนำข้อมูลจากการแจกแบบสอบถาม แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับตามแบบ สอบถามเกี่ยวกับสภาพภาวะผู้นำด้านดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาตามสภาพความเป็นจริง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี ได้จากการนำข้อมูลจากการแจกแบบสอบถาม แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามแบบลิเคิร์ต (Likert Five Rating Scale) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน สอบถามเพื่อตรวจสอบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา โดยใช้มาตรฐานการตรวจสอบ 4 ด้าน (Likert อ้างใน บุญชุม ศรีสะอาด, 2535) คือ 1) ความเป็นประโยชน์ 2) ความเป็นไปได้ 3) ความเหมาะสม และ 4) ความถูกต้อง

สรุปผลการวิจัย

การพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ได้นำเสนอการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย

1. หลักการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ 1) การปลูกฝังสร้างความรักและความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเรียนรู้ดิจิทัลและการสื่อสารดิจิทัล เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล 2) การบริหารจัดการเรียนรู้เทคโนโลยีดิจิทัลด้วยความเอาใจใส่มุ่งมั่นตั้งใจพร้อมทั้งสร้างวัฒนธรรมเรียนรู้ดิจิทัลให้เกิดขึ้นในสถานศึกษา 3) การติดตามตรวจสอบ ประเมินผลและแก้ไขปรับปรุงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ดิจิทัลของสถานศึกษา

2. วัตถุประสงค์การพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา 1) เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีความรักในการทำงานนั้นให้สำเร็จบรรลุถึงจุดหมาย 2) เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีความขยันหมั่นเพียร บากบั่น กล้าเผชิญปัญหาและอุปสรรคในการทำงานนั้นได้เป็นอย่างดี 3) เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีความคิดจดจ่อ เอาใจใส่มุ่งมั่นตั้งใจอยู่กับการทำงานนั้น 4) เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลการทำงานและหาวิธีแก้ไขปรับปรุงอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ

3. องค์ประกอบภาวะผู้นำด้านดิจิทัล ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล 2) การรู้ดิจิทัล 3) การสื่อสารดิจิทัล 4) การบริหารจัดการเรียนรู้เทคโนโลยีดิจิทัล 5) การสร้างวัฒนธรรมเรียนรู้ดิจิทัล 4) วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล มี 4 วิธี ได้แก่ (1) การฝึกอบรม (Training) (2) การศึกษา (Education) (3) การพัฒนา (Development) (4) การเรียนรู้ (Learning)

5. ขั้นตอนการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล มี 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ความจำเป็นและการประเมินก่อนการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 2) การวางแผนและออกแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 3) การดำเนินการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 4) การประเมินผลการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 5) การปรับปรุงและการติดตามผลการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล

6. หลักธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล คือ หลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ 1) ฉันทะ ความรัก ความพอใจ 2) วิริยะ ความเพียรความขยัน 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ความมุ่งมั่น 4) วิมังสา การไตร่ตรองการติดตามการตรวจสอบ

7. ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา 1) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นบุคคลที่รักในการเรียนรู้ ขยันหมั่นเพียร เอาใจใส่มุ่งมั่นตั้งใจ พิจารณาไตร่ตรองติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลอย่างสม่ำเสมอในการพัฒนาตัวเอง พัฒนาบุคลากรและพัฒนาสถานศึกษา 2) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีภาวะผู้นำด้านดิจิทัล มีความเชี่ยวชาญ มีความคิดสร้างสรรค์ และมีคุณธรรมจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาบริหารจัดการศึกษา 3) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องสามารถบูรณาการนโยบาย ยุทธศาสตร์ทางด้านดิจิทัลของกระทรวงศึกษาธิการสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมชัดเจน

ผลการตรวจสอบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านความเป็นประโยชน์ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม และด้านความเป็นไปได้ อยู่ในระดับมากตามลำดับ ดังในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการตรวจสอบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา

การพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา	ความเป็นประโยชน์			ความเป็นไปได้			ความเหมาะสม			ความถูกต้อง		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. หลักการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา	4.03	0.38	มาก	3.94	0.50	มาก	3.95	0.50	มาก	4.00	0.43	มาก
2. วัตถุประสงค์การพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา	4.20	0.46	มาก	3.84	0.62	มาก	3.86	0.50	มาก	4.06	0.53	มาก
3. องค์ประกอบภาวะผู้นำด้านดิจิทัล ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ	4.08	0.49	มาก	3.73	0.52	มาก	3.75	0.42	มาก	3.96	0.54	มาก
4. วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 4 วิธี	4.14	0.52	มาก	3.75	0.49	มาก	3.77	0.50	มาก	4.03	0.55	มาก
5. ขั้นตอนการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 5 ขั้นตอน	4.00	0.40	มาก	3.62	0.69	มาก	3.66	0.59	มาก	3.99	0.55	มาก
6. หลักธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล คือ หลักอิทธิบาท 4	4.10	0.52	มาก	3.80	0.66	มาก	3.86	0.56	มาก	4.03	0.50	มาก
7. ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนาภาวะผู้นำด้าน	4.20	0.31	มาก	3.84	0.62	มาก	3.88	0.44	มาก	4.12	0.37	มาก

ดิจิทัลตามแนวพุทธของ ผู้บริหารสถานศึกษา												
รวม	4.11	0.44	มาก	3.79	0.59	มาก	3.82	0.50	มาก	4.03	0.50	มาก

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีผลการวิจัยที่สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

การพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ทางด้านขั้นตอนการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ความจำเป็นและการประเมินก่อนการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล เป็นขั้นตอนที่ผู้เข้ารับการพัฒนาศึกษาสภาพปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำ มีการวิเคราะห์โดยจำแนกประเด็นที่ต้องการพัฒนา มีการประเมินความต้องการความจำเป็นในการพัฒนาของผู้บริหารสถานศึกษา เก็บข้อมูลก่อนการพัฒนา ในด้านคุณลักษณะ ทักษะ และพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา และสรุปเพื่อการวางแผนพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับวรรณลัดดา ถิ่นกลาง (2556) กล่าวว่า การศึกษาสำรวจตนเองเพื่อให้เข้าใจตนเองอย่างลึกซึ้งโดยใช้วิธีการสำรวจ การวิเคราะห์ตนเอง สรุปให้เห็นจุดแข็ง จุดอ่อนที่ควรพัฒนาภายใต้บริบทของการจัดการศึกษาและอุดมคติ อุดมการณ์ของตน สอดคล้องกับ Dessler (2004) ระบุว่า การวิเคราะห์บุคลากรที่จะพัฒนา เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับโปรแกรมการพัฒนาด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ ทักษะคิด และแรงจูงใจในส่วนนี้ บุคลากรทุกคนจำเป็นต้องมี และสอดคล้องกับ McCavley & Velser (1988) ที่ระบุว่าการพัฒนาภาวะผู้นำ คือ การเพิ่มสมรรถนะของบุคคลให้มีประสิทธิภาพในบทบาทและกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำ ในส่วนของการประเมินก่อนการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล สอดคล้องกับ Dessler (2004) ระบุว่า การประเมินผลก่อนการดำเนินงาน เพื่อให้การพัฒนาเกิดความถูกต้องเหมาะสม และการประเมินผลการฝึกอบรมและการพัฒนาเป็นขั้นตอนรวมถึงการติดตามผล เพื่อพัฒนาผลลัพธ์ที่ได้จากการฝึกอบรมจะทำให้การพัฒนาบรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาได้ หรือไม่ในด้านต่างๆ เช่น ปฏิกริยาตอบสนองของผู้เข้ารับการพัฒนาศึกษาการเรียนรู้/พฤติกรรมและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้อบรม

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนและออกแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล เป็นการวางแผนและออกแบบการพัฒนาที่พิจารณาครอบคลุม ตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาและกระบวนการที่จำเป็นในการพัฒนา การกำหนดบุคคลที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญมีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนา การออกแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลให้ครอบคลุมกับความต้องการและสภาพปัญหา และมีกำหนดปฏิทินการดำเนินงานในการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับวรรณลัดดา ถิ่นกลาง (2556) ระบุว่า การค้นคว้าตำรา การปรึกษาผู้รู้เลือกใช้เทคนิควิธีและจัดทำแผนปฏิบัติการที่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง ให้ระบุ วัน เวลา ที่จะปฏิบัติช่วงเวลาที่จะใช้ทั้งหมด วิธีการที่กำหนดขั้นตอนไว้ชัดเจน และสอดคล้องกับ Kouzes & Posner (1997) กล่าวว่า การพัฒนาภาวะผู้นำ ซึ่งผู้นำสามารถนำไปพัฒนาตนเอง ได้วันต่อวันและปีต่อปีทั้งภายในและภายนอกองค์กร

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล เป็นการดำเนินการพัฒนาให้เป็นไปตามแผนการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล มีการกำกับ นิเทศและติดตาม ให้เป็นไปตามกระบวนการดำเนินการตามแผน สอดคล้องกับ Dessler (2004) กล่าวว่า เน้นการทำงานให้ประสบความสำเร็จด้วยการฝึกอบรมที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถและทักษะในการนำเสนองานที่ดี นอกเหนือจากความรู้ในเนื้อหาที่อบรม และสอดคล้องกับ McCavley & Velser (1988) กล่าวว่า การเพิ่มสมรรถนะของบุคคลให้มีประสิทธิภาพในบทบาท

และกระบวนการภาวะผู้นำในการพัฒนาหลักต้นให้กลุ่มสามารถทำงานโดยความร่วมมือเพื่อให้เกิดประสิทธิผลอย่างมีคุณค่า

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล เป็นการประเมินผลที่เกิดขึ้นกับผู้เข้าร่วมโครงการ โดยผู้ประเมินจะใช้แบบสอบถามชนิดประมาณค่า โดยประเมินวิทยากร ผู้บริหารโครงการ ความเหมาะสมของเนื้อหา วิธีดำเนินการ ความเหมาะสมของเวลา และสถานที่ เป็นต้น และประเมินผลการปฏิบัติงาน (Performance) ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยใช้แบบประเมินผลการปฏิบัติงาน ซึ่งสอดคล้องกับ สรุชนี เคนส์ฟอร์ (2560) กล่าวว่า การประเมินผลการอบรมเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้เข้ารับการอบรมอย่างเป็นระบบด้วยเครื่องมือในการประเมินผล ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกตพฤติกรรม เพื่อทราบถึงจุดเด่น ข้อบกพร่องของโปรแกรมการฝึกอบรม ประกอบด้วย เนื้อหาความรู้ของหลักสูตร วิทยากร ผู้เข้ารับการอบรม สภาพแวดล้อม และอุปกรณ์เครื่องมือ เทคนิคต่างๆ ในอันที่จะนำมาใช้ในการปรับปรุง และพัฒนาโปรแกรมการฝึกอบรมให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม และให้เกิดผลตอบแทนที่คุ้มค่าต่อการจัดโปรแกรมการอบรมรวมทั้งในแง่ของผลกระทบต่อองค์การในทางที่ดีขึ้น

ขั้นตอนที่ 5 การปรับปรุงและการติดตามผลการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล เป็นการนำข้อค้นพบปัญหาหรืออุปสรรค ข้อเสนอแนะ มาปรับปรุงและพัฒนาการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล และกำหนดแนวทางปรับปรุงพัฒนาต่อยอดการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ซึ่งสอดคล้องกับ วิธนา เอื้อศิรินุเคราะห์ (2554) กล่าวว่าเพื่อให้ทราบว่าผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำความรู้ที่อบรมมาประยุกต์ใช้ มีความรู้ความเข้าใจและมีทักษะ และสอดคล้องกับบ่งลักษณะ เรือนทอง (2550) กล่าวว่า การปรับปรุงและการนำเสนอรูปแบบการบริหารสถานศึกษา เป็นขั้นตอนส่วนหนึ่งของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิผล

องค์ความรู้การวิจัย

องค์ความรู้การวิจัยเป็นการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษาเกิดภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล อันจะส่งผลต่อคุณภาพในการจัดการศึกษาและคุณภาพของผู้เรียนต่อไป โดยภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธ คือ การที่ผู้บริหารสถานศึกษามีความคิด ความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับทักษะด้านดิจิทัล ซึ่งกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธ ประกอบด้วย 1. องค์ประกอบภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล 2) การรู้ดิจิทัล 3) การสื่อสารดิจิทัล 4) การบริหารจัดการเรียนรู้เทคโนโลยีดิจิทัล 5) การสร้างวัฒนธรรมเรียนรู้ดิจิทัล 2. วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 4 วิธี ได้แก่ 1) การฝึกอบรม (Training) 2) การศึกษา (Education) 3) การพัฒนา (Development) 4) การเรียนรู้ (Learning) 3. ขั้นตอนการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ความจำเป็นและการประเมินก่อนการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 2) การวางแผนและออกแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 3) การดำเนินการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 4) การประเมินผลการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล 5) การปรับปรุงและการติดตามผลการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัล แล้วนำเอาหลักธรรมมาใช้บูรณาการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลในกระบวนการทุกอย่าง โดยหลักธรรมนี้ คือ หลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ 1) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป 2) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วย

ความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง 3) จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและสิ่งนั้นด้วยความคิด ให้ความสนใจเอาใจใส่ ดูแลรับผิดชอบ เอาจิตฝึกฝัไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป 4) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน การติดตาม การตรวจสอบ การวัดผล การประเมินผลและการคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องตลอดไป สรุปดังในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารการศึกษา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้
 - 1.1. ผู้บริหารสถานศึกษาต้องตระหนักและให้ความสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อให้การบริหารจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล โดยจัดทำเป็นแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาของสถานศึกษา
 - 1.2 ผู้บริหารสถานศึกษานำเอากระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลตามแนวพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ไปดำเนินการพัฒนาตนเองและพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง
 - 1.3 ผู้บริหารสถานศึกษาต้องปลูกฝังให้ตนเองรักในการเรียนรู้ ขยันหมั่นเพียร เอาใจใส่มุ่งมั่น ตั้งใจ พิจารณาไตร่ตรอง ติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลอย่างสม่ำเสมอในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อพัฒนาตัวเอง พัฒนาบุคลากรและพัฒนาสถานศึกษา
2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรนำผลการวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำด้านดิจิทัลทั้ง 5 ด้านไปทำการวิจัย คือ การพัฒนาภาวะผู้นำด้านการมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล ด้านการรู้ดิจิทัล ด้านการสื่อสารดิจิทัล ด้านการบริหารจัดการเรียนรู้เทคโนโลยีดิจิทัล และด้านการสร้างวัฒนธรรมเรียนรู้ดิจิทัล โดยทำการบูรณาการกับหลักพุทธธรรมเพื่อนำไปพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2552). การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ. กรุงเทพมหานคร: บิซิเนสอาร์แอนด์ดี.
นงลักษณ์ เรือนทอง. (2550). รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต.
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
บุญชุม ศรีสะอาด. (2535). วิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์นการพิมพ์.
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2554). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
วรรณลัดดา ถิ่นกลาง. (2556). การเป็นผู้นำทางวิชาการการบริหารจัดการทางการศึกษา. รายงานการวิจัย.
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
วีณา เอื้อศิรินุเคราะห์ และคณะ. (2554). ทิศทางในการพัฒนาทักษะทางการบริหารของผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหิดล. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). แผนปฏิบัติการด้านดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2561-2565) ภายใต้นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยการพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (พ.ศ. 2561-2580). กรุงเทพมหานคร: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
สุกัญญา แซ่ม้อย. (2561). การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
สุภางค์ จันทวานิช. (2552). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุรัชณี เคนสุโพธิ์. (2560). **การฝึกอบรมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. อุตรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี.
- เอกชัย กี่สุขพันธ์. (2559). **การบริหารสถานศึกษายุคดิจิทัล (School Management in Digital Era)**.
แหล่งที่มา <https://www.trueplookpanya.com/knowledge/content/52232/-edu-t2s1-t2-t2s3-> สืบค้นเมื่อ 2 มิ.ย. 2564.
- Dessler. (2004). **Seven Steps to Effective Instructional Leadership**. California: Carwin Press.
- Kouzes & Posner. (1997). **The Leadership Challenge**. San Francisco: Jossey-Bass.
- McCauley & Velser. (1988). **Effective Leadership**. 4rd ed. Toronto: Nelson Education.
- Sheninger, E. (2014). **Digital Leadership: Changing Paradigms for Changing Times**. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.